

Fâdıl es-Sibâî'nin Roman ve Öykülerinde Psikolojik Yabancılaşma¹

Ahmet Fatih AL HÜSEYİNİ²

Öz: Yabancılaşma, modern çağın ürünü olmayıp, bireyin kendi benliği ve toplumla yaşadığı çatışmalardan doğan, tarih boyunca var olan evrensel bir insani durumdur. Edebî eserler, toplumları meşgul eden bu meseleleri somutlaştırarak yabancılaşmanın gizli yönlerini açığa çıkarır. Bu çalışma, es-Sibâî'nin eserlerindeki temaları kişisel, toplumsal, siyasal ve ekonomik olmak üzere dört ana yabancılaşma türünde analiz eder. Bireysel yabancılaşma yaşayan karakterler, duruma uyum sağlayıp gömülen (Benliğinde Kaybolan), yüzleşmekten kaçan (Benliğinden Kaçan) ya da üstesinden gelmek için çözümler arayan pozitif enerjiye sahip (Benliğini Arayan) tipler olarak incelenir. Toplumsal yabancılaşma, bireyin toplumdan veya ailesinden kopukluk hissiyle; siyasal yabancılaşma, despotik otoritenin baskısı ve zulmü altında hissedilen dışlanmışlıkla ve ekonomik yabancılaşma da kapitalist sistemlerde sömürü sonucu işten ve kimlikten kopma duygusuyla kendini gösterir. Bu makalenin temel amacı, es-Sibâî'nin karakterlerinin ruhlarının derinliklerini, en temel haklarını geri alma çabaları sonucunda sürüklendikleri bu çok yönlü psikolojik yabancılaşma deneyimleri aracılığıyla açığa çıkarmaktır. Yine bu çalışma, es-Sibâî'nin roman ve öykülerindeki psikolojik yabancılaşma olgusunu incelemektedir.

Anahtar Sözcükler: Fâdıl es-Sibâî, Psikolojik Yabancılaşma, Toplumsal Yabancılaşma, Siyasal Yabancılaşma, Ekonomik Yabancılaşma.

Psychological Alienation in the Novels and Short Stories of Fadil al-Sibai

Abstract: This article examines the phenomenon of psychological alienation in the novels and short stories of Fadil al-Sibai. Alienation is not merely a product of the modern era but rather a universal human condition that arises from the individual's inner conflict with the self and with society throughout history. Literary works reflect and concretize such existential struggles, unveiling the hidden dimensions of alienation. The study analyzes the themes in al-Sibai's works through four main types of alienation: personal, social, political, and economic. Characters experiencing person aliation are classified as those who conform and become absorbed in their circumstances (the Self-Lost), those who avoid confrontation (the Self-Escaping), and those with positive energy whose eksolutions to overcome their condition (the Self-Seeking). Social alienation manifests through the individual's sense of detachment from family or society; political alienation arises from feelings of exclusion and oppression under despotic authority; and economic alienation appears as the loss of identity and purpose caused by exploitation within capitalist systems. The main aim of the article is to reveal the depths of al-Sibai's characters' inner worlds through their multifaceted experiences of psychological alienation, which emerge from their struggle to reclaim their most fundamental human rights.

Keywords: Fadil Al-Sibai, Psychological Alienation, Social Alienation, Political Alienation, Economic Alienation.

1 Bu makale, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Edebiyatı doktora programında Doç. Dr. Ahmad OMAR danışmanlığında Ahmet Fatih AL HÜSEYİNİ tarafından hazırlanmakta olan "Fâdıl es-Sibâî'nin Edebiyatında Yabancılaşma İmajı" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

2 Doktorant, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Edebiyatı ABD, İstanbul, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3690-4314> e-mail: afatihalhuseyni@gmail.com

Atf için/To cite:

Al Hüseyini, A. F. (2025). Fâdıl es-Sibâî'nin Roman ve Öykülerinde Psikolojik Yabancılaşma. *Eren Dergisi*, VII, 58-70.

Yazar Bilgileri / Author Information:

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-3690-4314>

E-posta: afatihalhuseyni@gmail.com

Etik Beyan / Ethical Statement:

Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir. / This study does not require an ethics committee approval.

Yapay Zeka Kullanımı / AI Use Declaration:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. /

No AI-based tools or applications were used during the preparation of this study.

Makale Türü / Article Type	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi (Received Date)	10/11/2025
Kabul Tarihi (Accepted Date)	01/12/2025
Yayın Tarihi (Published Date)	31/12/2025
Lisans Bilgisi / Copyright	<p>Bu çalışma, yazar(lar) tarafından üretilmiş olup, telif hakları yazar(lar)a aittir. Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) lisansı altında açık erişim olarak yayımlanmaktadır.</p> <p>This work is produced by the author(s) and the copyright belongs to the author(s). It is published under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license as open access.</p>

Yazar(lar)ın Beyanı / Authors' Declarations:

Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Authors' contributions: Sorumlu Yazar %100

Etik Kurul Kararı / Ethics Committee Approval: Etik Kurul iznine gerek yoktur.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür / Funding and Acknowledgements: Çalışma herhangi bir destek almamıştır. Teşekkür edilecek bir kurum veya kişi bulunmamaktadır.

Giriş

Edebî roman ve kısa öykü, insanların sorunlarına ışık tutmada ve acılarını, sorunlarını ve kaygılarını izlemede önemli bir rol oynamıştır. Bunlar, toplumları meşgul eden meseleleri ve çevrelerinde deneyimledikleri çeşitli yabancılaşma biçimlerini öğrenmekle ilgilenen okuyucular arasında en çok yankı uyandıran edebî türlerdir. Nitekim *"Bugün roman, dile getirilmeyenleri ele alır ve daha önce genellikle göz ardı edilen endişeleri somutlaştırır"* (Hammud s. 33), böylece yabancılaşmanın psikolojik, sosyal, politik, ekonomik ve diğer biçimlerindeki gizli yönlerini açığa çıkarır. Şöyle ki bu tespitin en belirgin örnekleriyle edebiyatçı-yazar Fâdıl es-Sibâ'î'nin romanlarında ve kısa öykülerinde karşılaşmak mümkündür.

Yazar es-Sibâ'î'nin edebi örnekleri incelendiğinde, bu eserlerin temalarının zamansal, mekânsal ve ruhsal yabancılaşma gibi çeşitli yabancılaşma türleriyle dolu olduğunu ve psikolojik temasında da kişisel, toplumsal, siyasal ve ekonomik yabancılaşma gibi çeşitli yabancılaşma türlerine ayrıldığı görülür. Kişisel yabancılaşmada, kendinden ayrılık hissi nedeniyle kaybolmuş ve kendisiyle çatışma içinde olan yabancılaşmış karakterin kendi içindeki acısı gözlemlenir. Artık kendine sahip çıkmadığını hisseder ve neyi arzulayıp neyi sevmediğini bilmez. es-Sibâ'î'nin öykü ve romanlarında kendinden yabancılaşmış karakter üç türe ayrılır: Kendine gömülmüş karakter, kendinden kaçan karakter ve kendini arayan karakter.

Bu makale es-Sibâ'î'nin literatüründe sıklıkla rastlanan toplumsal yabancılaşma da ele alınmaktadır. Bu bağlamda söz konusu çalışma, bireyi ait olduğu topluma bağlayan ilişkiyi incelerken bireyin toplumunu veya toplumunun onu reddetmesinin nedenlerini açıklar. Doğal olarak bu reddetme, bireyde bir yabancılaşma hâli yaratır ve onu toplumunun değerlerinden, gelenek ve göreneklerinden kopuk hissettirir. Bu temele istinaden söz konusu bu çalışma, genel olarak toplumdaki ve özel olarak da aileden yabancılaşmış kişiliği ele alacaktır.

Diğer taraftan siyasal yabancılaşma da bu süreçte önemli bir etkidir. Nitekim o toplumlardaki en önemli yabancılaşma biçimlerinden biri olarak kabul edilir ve bunun birçok örneği belli başlı edebi eserlerde sıklıkla yer bulur. Siyasal yabancılaşma, yabancılaşmış karakter üzerinde, onun benliği, varlığı ve varoluşuyla hakkında belirgin bir etki bırakır. Bunun nedeni, çoğu durumda, kişinin isyan edip fikirlerini dilemediği gibi ifade etmekte zorlanması ve belirli bir coğrafi alanda kendisini yöneten otoritenin politikalarına boyun eğmek ve itaat etmek zorunda kalmasıdır. Bu çalışma siyasal yabancılaşma başlığı altında ezilen ve bastırılan bir karakterin yabancılaşmasını; buna ek olarak düşünce ve kanaat sahibi bir karakterin yabancılaşmasını ele alır.

Ayrıca makalede ekonomik yabancılaşmadan ve çalışan bireyin karşılaştığı sorunlardan da bahsedilmektedir. Bilindiği üzere kapitalist sistemlerde ekonomik yabancılaşma kaçınılmazdır ve bu durum, yabancılaşan bireyin kendisini üretimden kopuk hissetmesine sebebiyet verir. Bu yabancılaşma hissini temel nedeni bundan ötürüdür. Belki de bireyin üretimden kopmasının en önemli nedeni, dijital ve teknolojik devrimdir. Bunun somut bir örneği olarak çalışan sınıf zamanla kendini üretim sürecinin bir parçası gibi hissetmez ve zaman zaman bu vaziyet, vazgeçilmez hâle gelerek bir yabancılaşma hissine yol açabilir. Hülâsa bu makalede, sırasıyla ekonomik yabancılaşma başlığı altında üretken çalışan bir bireyin yabancılaşması, çalışmayan bir bireyin yabancılaşması ve son olarak iş arayan bir bireyin yabancılaşması ele alınacaktır. Sonuç olarak bu yabancılaşma türleri üzerine yapılacak tahlillere göre bu çalışma aracılığıyla ulaşılan en önemli bulgular tartışılacaktır.

1. Psikolojik Olarak Yabancılaşmış Kişiliğin Görünümleri:

1.1. Bireysel Yabancılaşma:

Bireysel yabancılaşma, yabancılaşmış kişiliğin, kendisine ve hırslarına engel olan toplumdaki bir zayıflık ve kopukluk hissetmesi sonucu ortaya çıkar. Yolculuğunu tamamlayamayacağını hisseder ve bu toplumu tüm umutlarının paramparça olmasının bir sebebi olarak görür. Bu yabancılaşma, hayattaki

hayallerini gerçekleştiremeyecek hâle gelen kendinden kopuk hissetmesine neden olur. Mahremiyetini ve bireyselliğini kaybeder ve içindeki her şeyi ifade edemez hale gelir. Ayrıca, kendisini aktif bir unsur olarak görmediği bir toplumda yaşayamayacağını hisseder. Dezavantajları arasında, "özellikle iradesi, ruhu ve zihni baskı, sömürü, şiddet ve bağımlılık uygulayan dış güçler tarafından kontrol edildiğinde, insan benliğini satışa ve satın almaya açık hale getirdiği olumsuz bir eğilim" (Cum'a, 2011, s. 26) olması yer alır.

Yabancılaşmış kişilik üç tipe ayrılır:

- Benliğinde Kaybolan Karakter
- Benliğinden Kaçan Karakter
- Benliğini Arayan Karakter

1.1.1. Benliğinde Kaybolan Karakter:

Benliğinde kaybolan karakter, psikolojik yabancılaşmadan muzdarip olan ancak buna herhangi bir tepki göstermeye çalışmayan, aksine buna uyum sağlayan ve içine gömülen bir kişiliktir. Yani, bu yabancılaşmanın nedenlerinden muzdarip olmasına rağmen, hiçbir direnç göstermeden içinde kalmaya çalışır; acı ve ızdırap sınırını aşmaz; etrafında olup bitenlerle ilgilenmez ve yabancılaşmasından kurtulmak için bir çözüm bulmayı umursamaz (el-Abdullah, 2005, s. 36).

Benliğinde kaybolan karaktere örnek olarak, *Sümme Ezhera'l-Huzn*(Sonra Hüzün Çiçek Açtı) romanındaki Nura karakteri verilebilir. Zira bu karakter, savaşta nişanlısını kaybettikten sonra kendisini yabancılaşmış hissettiren yoğun bir kedere kapılır. Sonrasında hayata uyum sağlayamaz ve kederinin içinde kalır. Haliyle bu da sonunda onun ölümüne ve sevdiği Ömer'e kavuşmasına yol açan bir hastalığa neden olur. Nura'nın bu yabancılaşmaya kapıldığı, bu yabancılaşmanın nedenlerini anlamadığı ve çözüm aramadığı bilinmektedir. Aksine Nura, kendisi için aşırı derecede endişelenen ailesine aldırmandan kederini ve yabancılaşmasını sürdürür. Anlatıcı, kız kardeşi Hâla, Nura'nın psikolojik durumunu ve yabancılaşmaya olan düşkünlüğünü şöyle aktarır:

Ey Nura? Senin neyin var, sevgilimiz Nura?!" Dikişine dalmıştı, hâlâ da öyle. Bazı geceler, oturma odasında okuduğumuz bir trajedinin bir bölümünü dinlerken, eli kucağından kalkar, parmak ucu yuvasından sessizce buharlaşan bir gözyaşını yakalardı... Sonra derin bir sessizlik içinde işine geri dönerdi. (es-Sibâ'î, 1990, s. 143-144) "Ve Nura, sevgili şehit Nura, sonbahar aylarında kadehinden yudumlamaya devam etti ve biz de onunla birlikte azabın tortusunu içtik. Kaybolmuş ve şaşkın görünüyordu, sonun yaklaştığından emindi. Bir akşam, ruhu çürümüş bir şekilde şöyle dedi: "Bu benim kaderim, bana bu şekilde yazılmış. Bundan kaçışım yok! Ben hayatın bahçesinden hangi mutluluğu kopardım ki? Dört yıldan fazla bir süre başımı iğne ipliğinin üzerine eğdim. Onu tanımam için bana yazılan birkaç hafta dışında, sevinci tatmadım... Ama o beni terk etti, benden çok uzaklara gitti... ve ben yakında ona katılacağım! (es-Sibâ'î, 1990, s. 156).

Görüldüğü üzere Nura'nın bu yabancılaşmayı sevdiği ve içine gömüldüğü malumdur. Çünkü Nura, hastalığından kurtulup onu çok seven annesi ve kız kardeşlerine geri dönmeyi istememiştir. Aksine o yabancılaşma ruhunu kemirip onu çaresiz ve güçsüz bir şekilde öldürene kadar bu yabancılaşmayı sürdürmeyi tercih etmiştir.

1.1.2. Benliğinden Kaçan Karakter:

Benliğinden kaçan karakter, yabancılaşmasının nedenlerinin tamamen farkında olan, bu yabancılaşmaya yol açan faktörleri bilen ve böylece yabancılaşmasını tedavi edebilen bir kişiliktir; ancak yabancılaşmasını yenmek için asla çözüm aramaz veya bulmaya çalışmaz. Tepkisi, gerçekliğini kabullenmek ve ona boyun eğmekle sınırlıdır veya yabancılaşmasını yenemediği için onunla yüzleşmekten kaçır. Onunla yüzleşme iradesine sahip değildir ve kaçmayı, geri çekilmeyi ve sığınmayı tercih eder. Bunu yaparken, çaresizliğini ve zayıflığını kabul eder, yabancılaşmasının kendisine dayattığı yeni gerçekliği kabul etmekten başka seçeneği yoktur (el-Abdullah, 2005, s. 40).

Benliğinden kaçan karaktere örnek olarak *Bedru'z-Zamân* (Zamanın Ay Parçası) romanındaki yan karakterler verilebilir. İmparatorun zulmüne, zorbalığına ve açgözlülüğüne öfkelenen bu karakterlerin,

esasen kendilerine ait olan yumurtalara sahip olma hakları ellerinden alır, İmparator, onları zorla ele geçirir ve ardından acımasız askerlerinin de yardımıyla kendi belirlediği bir fiyata satar. Halk, isyan etmeye; ürünler bozulana ve adaletsiz imparator zarar görene kadar yumurta grevi yapmaya karar verir. Bu, bir tür kendini keşfetme ve adaleti sağlama umududur. Ancak, imparatorla yüzleşip meydan okuyamadıklarını fark ettikleri için grevden kısa süre sonra vazgeçerler. Geri çekilmeye, kaçmaya ve adaletsiz hükümdarın emirlerine boyun eğmeye karar verirler; bunun kendilerine yabancılaşmalarının nedeni olduğunun tamamen farkındadırlar. Ancak bu yabancılaşmaya karşı gerçek bir tepki göstermezler;

Ancak, yumurta grevi sonrası halkın içine düştüğü durum, İmparator'un emrettiği baskıcı önlemleri artık gerektirmiyordu. Uzun zamandır meşhur "Yumurtasız sofraya, sofraya değildir!" sözünü benimsemiş olan vatandaşlar, cesaretlerini kaybetmeye başlamıştı; çünkü hastalıklar bedenlerinde kol geziyor ve ruhlarını ele geçiriyordu! Yumurtasız bir beden nasıl hareket edebilir ve yaşayabilir, onu ayakta tutup güçlendirebilir? Ünlü sözlerini şu noktaya kadar çarpıttılar: Yumurtasız sofraya... hastalık ve ölüm getirir! Halkın grev konusundaki fikir birliği yavaş yavaş dağıldı ve boykotlarını bozup yumurta almak için imparatorluk merkezlerine girmeye başladılar. İmparator, gülüp kahkahalar atarak güvercin eti eksikliğini bile unuttu ve saraylıların duyabileceği bir şekilde şöyle dedi: "Ben onlara ders verdim, köpekler! İşte buradalar, yumurtaya doğru uğursuz yürüyüşlerine geri dönüyorlar ve daha da açlar!" Derilerini yüzeceğim: Fiyatı eskisinden de yükseğe çıkaracağım!" Budalalar, imparatorluk tahtından inersen -ki bu asla olmayacak- yerlerine kendi pisliklerini kaşıkla yedirecek olanların, nankör sapkınların geçeceğini hayal bile edemezler (es-Sibâ'î, 1992, s. 48-51).

Böylece, kasaba halkının kendilerinden kaçtığı ve yabancılaşmalarının sebeplerini bilmelerine rağmen isyan edip karşı koymaya çalışmadıkları görülür. Aksine, çaresizliklerini kabul edip kaçmaya ve yabancılaşmalarına, imparatorun adaletsizliği ve zulmünün kendilerine dayattığı acı gerçekliğe boyun eğmeye karar vermişlerdir.

1.1.3. Benliğini Arayan Karakter:

Benliğini Arayan Karakter, yabancılaşmasının nedenlerinin de farkındadır, ancak her zaman bu yabancılaşmayla yüzleşmek için çözümler arar. Yabancılaşmasının nedenlerine doğru harekete geçmesini teşvik eden, üstesinden gelebileceği ve daha iyi bir yaşam umudu besleyebileceği umudunu taşıyan pozitif bir enerjiye sahiptir. Bu yüzleşmenin olumlu mu olumsuz mu sonuçlara yol açacağını umursamaz, aksine yabancılaşmış benliğini aramakla ilgilenir, böylece yaşadığı yabancılaşma karşısında boş durmaz (el-Abdullah, 2005, s. 44).

Bunun bir örneği, *Hayât Cedîde* (Yeni Bir Hayat) adlı kısa öyküler koleksiyonundan "Yeni Bir Hayat" öyküsündeki kör çocuğun karakteridir. Dünyaya kör olarak gelen bu çocuk, karanlık dışında dünyanın renkleri ve güzellikleri hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Annesi ona hayatın bazı meselelerini anlatır ve ona güzel şeyler hayal ettirmeye çalışır. Ancak kör doğan bir çocuk, görmediği şeyleri nasıl hayal edebilir? Hayatın ayrıntılarını bilemediğini gördüğünde bıkmıyor ve üzülüyordur, bu da kendindeki yabancılaşma duygusunu artırmıştır. Ancak annesinin onda gördüğü kararlılık ve çevresindeki şeylerin adlarını ve ayrıntılarını öğrenme konusundaki güçlü iradesiyle, onu benzer durumdakiler içinde olan bir okula kaydettirmesine ve orada öğrenmesi gerektiğine karar verir. Böylece olumlu enerjisini gösterebilir ve bir şeyler başarabileceğini kanıtlar.

Hastalık ona erken, çok erken, annesinin anlattığına göre doğum sancılarıyla geldi. Karanlıktan başka renk tanıyamıyordu. Gününü, etrafındaki mutlu hayatın seslerini duyarak ama yaşayamadan, dar dünyasında sessizce geçirdi. Uzun süre kendini düşündü, bugünü ve geleceği daraldı, üzüldü ve umutsuzluğa kapıldı... ta ki Ebu'l-'Alâ'nın okuluna girene ve dünyada kendisi gibi birçok insan olduğunu fark edene kadar, bu felaket onun için kolaylaştı ve yazmayı öğrenmeye başladı. Yazmak artık onun için imkânsız değildi! Bu işte ustalaştı... yazmada, okumada ve aritmetikte ustalaştı. Ona istediği mesleği öğretiler. Annesi ona, büyük sermaye gerektirmeyen bir meslek olan sandalye döşemeciliğini seçti, o da bunu çabucak öğrendi. Islak saman ipliklerini ördü, sandalyenin tepesine bağladı, böylece sandalye oturmaya hazır hâle geldi. Döşemecilikte ve yazıda ustalaştı. Bir yıl boyunca sınıf arkadaşlarıyla eğlendi. Araba, Onu, evinden, şehrin en modern semtindeki el-Kallasa'deki okula götürürdü. Keşke eğitimi daha uzun olsaydı diye düşündü. Mutlu okul günleriydi (es-Sibâ'î, 1992, s. 36).

Görüldüğü üzere küçük çocuğun kişiliğinin, yaşının küçüklüğüne rağmen, yabancılaşma karşısında çaresiz kalmadığı söylenebilir. Şöyle ki onun içinde, yabancılaşmış benliğini aramaya ve bildiği sebepleri ele almaya iten ruh ve pozitif bir enerji varlığının sürdürülmektedir.

1.2. Sosyal Yabancılaşma:

Birey kendini toplumun aktif bir üyesi olarak görür; her zaman fikir ve düşüncelerini içinde bulunduğu toplum da ifade etmeyi hedefler. Çevresinde, özellikle kendisini ve toplumunu etkileyen kararlarda etkili bir söz sahibi olmaya çalışır ve bu temelde toplum içinde yaşar. Ancak, kendisini toplumun aktif bir üyesi gibi hissettiren bu unsurlar mevcut değilse, ilkeleri ve eğilimleri toplumunkilerle çeliştiği için kendini yalnız ve izole hisseder. Bu durum, birey ile toplumu arasında bir bariyer oluşturarak onu ayırır ve birey, bu aşamada sosyal yabancılaşma hissiyatına kapılır. Bu toplum içinde yaşayamaz ve bu durum, "bireyin başkalarının entelektüel olarak kendisine ayak uydurmadığı hissinden ve toplumda yaygın olan çarpık kültürlerden, siyasi yanlış bilgilendirmelerden, çatışan fikir ve görüşlerden kaynaklanan izolasyon belirtileri" olarak kendini gösterir (Frehat, 2010, s. 290). Bir birey toplumundan yabancılaştığında, bu ya genel olarak toplumdan ya da özel olarak ailesinden yabancılaşma yoluyla gerçekleşir.

1.2.1. Bireyin Toplumdan Yabancılaşması:

Bireyler olmadan toplum olmaz ve hiçbir birey toplumdan izole bir şekilde yaşayamaz. Çünkü birey toplumun bir parçasıdır. Toplumsal varoluş, bireyler arasındaki dayanışma ve iletişime dayanır. Bireyler arasındaki iletişim kesilir; fikir, ilke ve görüşlerde uyumsuzluk ve uyuşmazlık ortaya çıkarsa, toplumsal yabancılaşma meydana gelir. Bu yabancılaşma, yabancılaşmış bireyin toplum tarafından zulüm, izolasyon ve reddedilme hissiyle kendini gösterir. Sonuç olarak o, toplumsal yabancılaşma yaşar ve o toplum içinde aradığı benliğini kaybeder. "Öz yabancılaşma, bireyin başkalarıyla olan ilişkisinden ayrı düşünülemez, çünkü kişi, onlarla bağlantı kurabilecek özgün bir benliğe sahip olmadıkça başkalarıyla tam olarak bağlantı kuramaz. Eğer bu benlik eksikse, kişi başkalarıyla bağlantı kurabilir, ancak bu bağlantı, ilişkiyi verimli ve olumlu kılmak için gerekli derinlik ve anlamdan yoksun kalacaktır. Bu çerçevede, kişi başkalarını, onları özgürlüklerinden mahrum bırakmaya çalışan düşmanlar olarak görür" (es-Seyyid, t y, s. 31).

Sosyal yabancılaşmanın pençesindeki karakterler arasında, *eş-Şevk ve'l-Likâ* (Özlem ve Buluşma) adlı kısa öykü kitabındaki *el-Mecdu li's-Silâh* (Silahlara Şan) adlı hikayede Ebu'l-Cûd da yer alır. Bu zavallı karakter, yıllar içinde dükkânda çalışarak biriktirdiği az miktarda parayla, küçük çocuklarına barınak sağlayacak bir ev satın almayı hedefler. Bir gün "bağışçı" olarak adlandırılan adamlar, onun mahallesine gelip vatanlarını savunan direnişçilere silah almak için mahalle sakinlerinden bağış toplarlar. Ancak o, söz konusu adamlara hiçbir şey veremez; ancak komşularının dilleri, bakışları ve kırıcı sözleri onu toplumundan yabancılaştırır. Maddi durumunu idrak edemedikleri için onu dışladılar ve reddederler. Bu durum, sonunda onu, kendisini anlamasalar veya durumunu takdir etmeseler bile toplumundan kopmadığı için, tüm parasını silahlar için feda etmek zorunda bırakır.

Bağışçılar dükkânına her yaklaştığında, karanlık köşesine sinmiş, paniği daha da yoğunlaşıyordu. Yoksulluğunu ve sıkıntısını onlara nasıl ispat edebilirdi ki? Ona inanmazlardı. İnansalar bile, zalim Yasin önderliğindeki çarşı halkı ona karşı ayaklanır, iddiasıyla alay eder ve onu yalancı ilan ederlerdi!

Ama kısa sürede cesaretini topladı. Ayağa fırladı, bir yandan ağı kaptı ve dükkânın girişine fırlattı... sonra arkasını dönüp gitmeye başladı. Ancak komşusu Yasin onu durdurdu ve sadece birkaç adım attıktan sonra, "Nereye gidiyorsun, Ebu'l-Cûd?" diye sordu.

Hemen cevap verdi: "Camiye... abdest almaya!"

Bağışçılar ona yetişmeden, arkasına bakmadan kaçmaya devam etti. Sonra zalim Yasin, pazardakilerin bildiği o alaycı haykırışı attı: "Hû... Ebû'l-Cûd kaçtı... Hû..." Kısa süre sonra, bu uzun "Hû" sesi, pazarcıların ağızından, yakındaki camiye doğru sendeleyerek giderken, daha da uzun yankılar, bir baykuşun ötüşü gibi, kulaklarına dolmaya başladı!

Komşuları gün boyunca birbiri ardına dükkânına akın etmeye başladılar; bazen cimriliğinden dolayı onu suçluyor, bazen de Yasin'in kıskırtmasıyla kaçıyla alay ediyorlardı.

Sonra, akşamı karısı ve çocuklarıyla geçirmek üzere eve döndü; üzgün ve bitkin bir haldeydi (es-Sibâ'î, 1992, s. 27-28).

Böylece Ebu'l-Cûd'un, maddi durumu göz önüne alınmadan, kendi prensip ve gelenekleriyle bağdaşmadığı düşünülen toplum tarafından dışlanmasıyla, karakterinin toplumsal olarak yabancılaştığı söylenebilir.

1.2.2. Bireyin Aileden Yabancılaşması:

Aile, toplumun temel çekirdeği ve birincil bileşenidir. Aile sistemi, zamana ve mekâna göre çeşitli değişimlere uğrar. Bu değişimler gelenek, görenek, ilke ve değerlere yansır. Ailenin bir üyesi olarak birey, bu faktörlerden hem olumlu hem de olumsuz etkilenir. Bireyin ailesindeki üzüntü ve sevinç duyguları, aileyle olan ilişkisini etkiler. Bireyin gelişimi, ailesi içinde kökleşir ve özgürlüğünü toplumun genelinden daha güçlü bir şekilde aile içinde algılar. Bu nedenle, aile içinde kendilerini ayırmalarına ve izole etmelerine neden olan durumlarla karşılaşılırsa, kaçınılmaz olarak aile içi yabancılaşma yaşayacaklardır (Bu'Şu'ayb, 2020).

Örneğin *Riyâhu Kânûn* (Aralık Rüzgarları) romanında, Rami Hüsâme'd-Dîn ve ailesin, aile bireylerinden biri olan Zekeriya'dan uzaklaşmasına tanık olunur. Zira itaatsiz bir evlat olarak bilinen Zekeriya, ailesini yıpratmış ve onları kendisinden ve pervasız davranışlarından şikâyet etmeye zorlamıştır. Onların gözünde, kardeşlerine hiç benzemez; dinlemez ve sonuçlarını düşünmez. Kardeşi Rami Hüsâme'd-Dîn ile arasında hararetle bir tartışma yaşanır. Rami Hüsâme'd-Dîn, kardeşinin daha önce hiç görmediği bir pervasızlığı yansıtan söz ve tavırları karşısında şaşırır. Gerçekte ise, bu örnekte ailenin oğulları Zekeriya'dan uzaklaşması görülür ve aynı şekilde Zekeriya da ailesinden uzaklaşmıştır. Haliyle o da ailesinin kendisine davranış biçiminden memnun değildir. Ailesinin ihtiyaçlarını karşılamadığını, doğru ve haklı bulduğu fikir ve ilkelerine saygı duymadığını düşünmektedir;

Cahil kardeşini benimle terbiye etmeni istiyorum. Muhammed, Baban artık genç değil. Otuz yaşında olsaydım, onunla başa çıkabilirdim. Zekeriya ise utanmaz bir oğul. Dinlemiyor, anlamıyor, itaat etmiyor. Oğullarımın hiçbiri ona benzemiyor. Otuz veya kırk yaşında bir adamın gücü bende olsaydı, onu nasıl yetiştireceğimi, nasıl aşağılayacağımı bilirdim, bu herif! Gecenin bir yarısına kadar gece hayatı için benden para istiyor!" (es-Sibâ'î, 1968, s. 93-94)

"Sigara içtiğini bilmiyordum!" Zekeriya onun sözlerini duymazdan geldi. "Söyle bakalım Muhammed kardeş... hakkımda yeterince şey anlattılar mı?" Rami daha da şaşırıldı. Tanıdığı Zekeriya bu değildi... bambaşka biriydi, daha önce tanıma fırsatı bulamadığı biriydi. "Gecelerini nerede geçiriyorsun?" "Kötü arkadaşlarla: bir kafede, birinin evinde, bir kadının evinde. Duruma göre! Merakını giderebildin mi?" Rami kaba bir şekilde devam etti, "Yani sigara içiyorsun, geç saatlere kadar uyanık kalıyorsun ve kadınların peşinden koşuyorsun!" "Daha duymadığın başka şeyler de var: Sarhoş oluyorum, kumar oynuyorum ve erkeklerin peşinden koşuyorum!" Rami öfkeyle ona küfretti, "Seni alçak!" diye karşılık verdi, Zekeriya, "Peki ne dememi istiyorsun? Saf ve masum olduğumu iddia etsem, şüphelerin bana inanmazdı ve bu şüphelerini doğruladığımda da beni alçaklıkla suçlardın! Ne istiyorsun?" Benden ne duymak istiyorsun?

Rami, kardeşinin ne azarlanmanın ne de paylanmanın işe yaramayacağı bir döneme girdiğini fark etti (es-Sibâ'î, 1968, s. 108-109).

Rami ve Zekeriya arasındaki bu diyalogda, her iki tarafın da birbirlerine karşı ailevi bir yabancılaşma yaşadığı görülür. Nitekim aile, gelenek, değer ve ilkelerinden sapan oğullarının hareketlerini ve pervasızlıklarını kabullenemez ve aynı şekilde Zekeriya da aradığı özgürlüğü bulamadığı bu aileye kendini ait hissetmez.

1.3. Politik Yabancılaşma:

Siyasi yabancılaşma, bir bireyin toplumundaki otoriteye veya hükümet kurumuna karşı hissettiği olumsuz bir duygu biçimidir. Bu olumsuz duygular, iktidardan reddedilme, uzaklaşma ve kopma olarak kendini gösterir. Bunun üzerine siyasi olarak yabancılaşmış kişiler, bu baskıcı rejimleri değiştirmeye ve çatısı altında faaliyet gösterebilecekleri yeni sistemler yaratmaya yardımcı olan veya buna katkıda bulunan her türlü kararı destekleme eğilimindedir. Bunun nedeni, "*Demokratik bir toplumda bireylerin siyasi sürece ait olmaları ve çıkarlarına hizmet eden ve toplumsal koşullarını dikkate alan bir siyasi sisteme sahip olmaları gerektiğidir*" (Suriye Araştırmacılar Örgütü). Bu hizmetler yoksa, birey siyasi olarak yabancılaşmış ve otoritesinden kopmuş hissedecektir. Bu noktada siyasi olarak yabancılaşmış kişilik, iki kategoriye ayrılabilir: zulme uğramış ve bastırılmış karakterin yabancılaşması ile fikir sahibi karakterin yabancılaşması.

1.3.1. Zulme Uğramış ve Bastırılmış Karakterin Yabancılaşması:

Sivil toplumun iktidar otoritesiyle karşı karşıya olduğu en önemli sorun, bireyler üzerinde bir tür tahakküm oluşturan keyfi kararlarıdır. Bu tahakküm, bireyin kendi toplumundaki siyasi süreçten dışlanmış

hissetmesine yol açar. Bu, başlı başına; "Devletin ve yöneticinin toplum üzerindeki kontrolünden, halkın ötekileştirilmesinden ve değişim sürecine katılımlarının, kurumları, meslek kuruluşları, sendikaları, partileri, örgütleri ve gerçekliği değiştirmek için örgütlü ve sürekli eylem kapasitesine, vizyonuna ve araçlarına sahip çeşitli bağımsız toplumsal hareketler aracılığıyla örgütlenme ve seferberlik hakkı da dahil olmak üzere temel insan haklarından mahrum bırakılarak kısıtlanmasından kaynaklanan bir krizdir" (Barakat, 2006, s. 94). Birey bu haklardan mahrum bırakılırsa, kaçınılmaz olarak siyasi yabancılaşma yaşayacaktır.

Zulme uğramış figürün yabancılaşmasına örnek olarak *Huzn Hatta'l-Mevt* (Ölüme Kadar Keder) adlı kısa öykü koleksiyonundan *el-Âharûn* (Diğerleri) adlı öyküdeki isimsiz bir karakter verilebilir. Bu karakter, kendisi bile bilmediği bir nedenle güvenlik görevlileri tarafından aranmıştır. Onu aramaya geldiklerinde evinin çatı katına saklanmış ve çatı katındayken onu sorgulamaya başlamışlardır. Ona tehlikeli bir suçluymuş gibi hitap etmişler ve o da bu esnada ne yaptığını bilememiştir. Ülke otoritesinin bu eylemi, onun ne yaptığını bilemeden baskı ve zulüm altında kalmasına ve siyasi açıdan bir yabancılaşma sürecine girmesine sebebiyet vermiştir. Hatta onun güvenlik görevlileriyle şu diyalogu kurması onun siyasi otoriteden kopuk hissetmesine neden olan sarıh bir örnektir.

Suç ortaklarınız var mı?" "Suç ortaklarınız... neyin?" "Sahte cehaletinizin size hiçbir faydası olmayacağını kanıtlayacağız!" Yatağa uzandım. Konuşma çatı katı pencerelerinden bana doğru kaydı. Hiçbir suç işlememiş olmama rağmen beni kovalıyorlardı ve ben de binlerce suç işlemiş biri gibi onlardan kaçırıyordum: Farkında bile olmadan bu kadar çok suç işlemiş olabilir miydim?! Ellerini bağladılar. "Beni bu bağlardan kurtarmayacak mısınız beyler?" Kelepçelerin bileklerime battığını hissettim. "...ve sizinle, saygın bir vatandaş olarak, istediğiniz yere gideceğim." "Tehlikeli bir vatandaşsınız!" "Bunu evimi arayarak mı kanıtladınız?" "Orada size cevap vereceğiz!" Ve çatı katının kapısı çarparak kapandı.

Kendimi götürülürken buldum, ellerim bağlı, ayaklarım çıplak, insanlar bana işaret ediyordu... ve hiç utanmadım. Hiçbir şey bilmediğim işler hakkında bitkin düşene kadar beni sorguya çektiler. Beni her yerde tutukladılar. İşlemediğim günahlar için beni cezalandırdılar. Ayaklarım yeni doğmuş bir bebeğin ayakları gibiydi. Ama başkalarının acısına, olağanüstü bir metanetle katlanacak güce sahipmişim gibi geldi bana! (es-Sibâ'î, 2002, s. 104-105).

Görüldüğü üzere bu diyalogdan, yetkililerin söz konusu karaktere yönelik yönelik eylemlerinin psikolojik durumu üzerinde önemli bir etki yarattığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki mevzu bahis karakter tutuklanma nedenini öğrenmeden çeşitli işkencelere maruz kalmış; hatta kendisini temsil etmeyen ve ait olmadığı bu otoriteden tamamen kopmuştur. Doğal olarak bu durum da onun siyasi bir yabancılaşma sürecine dahil olmasını beraberinde getirmiştir.

1.3.2. Fikir Sahibi Karakterin Yabancılaşması:

Bu tür yabancılaşma, despotik otoriteyi eleştirmekte ısrar eden aydın ve yazarları etkileyen bir şeydir. İktidar, toplum üyelerini harekete geçirmede, onları isyana, statükoyu reddetmeye ve değişim talep etmeye teşvik etmede en etkili güç oldukları için onları susturmaya çalışır. Despotik iktidarın uygulamaları incelendiğinde, "Toplumunu hayati işlevlerinden mahrum bıraktığı ve bunları kendisi için tekelleştirdiği, insanları siyasi hayata katılma ve bağımsız görüşlerini ifade etme hakkı da dahil olmak üzere insan haklarından mahrum bıraktığı" ortaya çıkar (Barakat, 2006, s. 94). İktidar, toplumunun üyelerine, özellikle de aydınlara ve kanaat önderlerine karşı bu uygulamaları yaptığında, kendisini toplumdaki bir bariyer yaratır ve toplum da siyasi yabancılaşma yaşamaya başlar.

Fikir sahibi karakterin yabancılaşmasına örnek olarak *el-İbtisâm fi'l-Eyyâmi's-Sa'batî* (Zor Günlerde Gülümsemek) adlı kısa öykü kitabının *Hivârun li'l-Fasli'l-Ahîr* (Son Bölümdeki Diyalog) adlı hikayesinde adı bilinmeyen bir yazar verilebilir. Bu yazar, meslektaşlarından biri olan Abdun'un öldürülmesiyle ilgili olarak güvenlik güçleri tarafından sorguya çekildiğinde hayrete düşer. Şöyle ki bu yazar, yeni romanının sondan bir önceki bölümünü bitirmek üzere evde olduğu için Abdun'un öldürülmesinden habersizdir. Yetkililer, Abdun'u bu suçla itham etmiş, hatta onu yetkililerin çıkarlarıyla örtüşmediğinden ve kendisini onaylamadıkları bir yazar olduğundan onun yazılarını yasaklamışlardır. Ayrıca onlar, bu meçhul yazara yöneltilen suçlamayı kanıtlamaya ve onun yapmadığı şeyleri itiraf etmesi için onu zorlamaya devam etmişlerdir. Bu sorgulama, yazarın toplumunun bir üyesi olduğunu düşünmeyen bu otoriteden siyasi olarak yabancılaşmış hissetmesine ve sonunda bıkip yapmadığı şeyleri itiraf etmesine neden olmuştur;

- Peki, peki, siz zeki araştırmacılar! Şimdi bana Abdun'u neden öldürdüğümü açıklayın?
- Çünkü onun edebi başarılarını kıskanıyordunuz!
- Benim de edebi bir itibarım var beyler, en az onun kadar.
- Yetkililer şimdiye kadar beş eserini yayınladılar.
- Benim on eserime gelince, yetkililer tek bir tanesini bile yayınlamaya yanaşmadılar!
- Çünkü önemsizler.
- Ama hepsini yurt dışında yayınladım. Prestijli kültür kurumları onları sahiplendi.
- Bir hain!
- Bir hain mi? Bunu hiç bilmiyordum!
- Çünkü gülünç bir yazarsınız, rejim karşıtıdır!
- Bunu çok iyi biliyorum!!
- Abdun'u önemli bir vatandaş olduğu için kıskanıyordunuz ve yok edilmesini istiyordunuz! Şimdi tüm maskeleriniz düştüğüne göre, Abdun'u öldürdüğünüzü itiraf edin!!
- Beyler! Bana sunduğunuz ayrıntıları duyduktan sonra, artık kesinlikle kendim olduğuma ikna olduğumu söylemekten başka çarem kalmadı. Abdun'u ben öldürdüm!! (es-Sibâ'î, 2002, s. 153-154).

Burada, yazarın maruz kaldığı sert soruşturma nedeniyle ciddi bir siyasi yabancılaşma yaşadığı görülmektedir. Sonunda söz konusu yazar, kendisine yöneltilen suçlamayı kanıtlamanın hiçbir yolu olmadığını bildiği ve onu buna zorladıkları için işlemediği bir suçu itiraf etme isteklerine boyun eğmiştir. Bu durum, onu son derece üzgün ve çaresiz hissettirmiş; hatta içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için bir an önce isteklerini kabul etmiştir.

1.4. Ekonomik Yabancılaşma:

Ekonomik yabancılaşma, bireyin ruhu üzerinde en etkili yabancılaşma biçimlerinden biridir. Çünkü bireyler, genellikle kendilerini ve kimliklerini yaptıkları işleri aracılığıyla bulurlar. Böylelikle onlar, kendilerini üretken ve toplumun aktif bir üyesi olarak hissederler. Bunun yanında onlar kendilerini değerli hissettiren söz konusu unsurlardan mahrumlarsa örneğin, kapitalist sistem daha yüksek üretim ve daha yüksek kâr elde etmek için onları ezip sömürüyorsa mensubu oldukları kurumlardan kopuk ve izole hissederler. İş, "*Bireysel hayatta kalma hizmetinde rekabetçi ve insanlıktan uzak bir göreve dönüşür*" (Masterson, 2017, s. 115); bu da kapitalist sistemin, işçinin insanlığı pahasına sürekli olarak kendi hayatta kalma çabası içinde olduğu ve kimliğinin ayrılmaz bir parçası olan işleriyle olan ilişkisini hiçe saydığı anlamına gelir.

Ekonomik yabancılaşmayı ele alan belki de en önemli isim, bunu "*Bireyin kendini ifade etme yeteneğini kaybettiği, bu yeteneğin dönüştüğü ve artık kapitalist tarafından işçi üretiminin sömürülmesinde vücut bulduğu süreç*" (el-Abdullah, 2005, s. 25) olarak tanımlayan Karl Marx'tır. Bunun üzerine işçiler, kendilerine meta olarak davranıldığını ve bunun yanında aralarında hiçbir ayırım yapılmadığını hissederler. Hatta kapitalist sistemin gözünde meta, üreticisinden daha önemli kabul edilebilir. Bu, işçinin işinden yabancılaşmasına yol açar ve "*Ürettikleri şey onlara yabancı, baskıcı ve despotça hale gelir. Emeklerinin efendisi olan işçiler, şimdi emeklerinin meyvelerinin kölesi olurlar; yaratıcılar olduktan ve kendi varoluşlarını yaratımlarıyla gerçekleştirdikten sonra, şimdi bu benliği ve bu varoluşu kaybederler*" (Telime, 1997, s. 80). Sonuç olarak işçi, kendisini ekonomik bir yabancılaşmanın içinde bulur. Buradan hareketle bu bölümde şu alt başlıkların tartışılması yerinde olacaktır;

- Üretken çalışan kişinin yabancılaşması
- Çalışmayan kişinin yabancılaşması
- İş arayan kişinin yabancılaşması

1.4.1. Üretken Çalışan Kişinin Yabancılaşması:

Üretken çalışan kavramıyla; gayretle ve içtenlikle çalışan, işiyle kendini kanıtlamayı uman ve yeteneklerini sergileyerek mesleki kimliğini ve onurunu korumaya çalışan kişi kastedilmektedir. Ancak, bu kişi, kişisel çıkarları için sömürüye maruz kaldığında; benlik duygusunu kaybeder, pozitif enerjisini emen ve onu sömürücü sınıfın ihtiyaçlarını karşılamanın bir aracı hâline getiren işinden uzaklaşır, doğal olarak bu da yabancılaşma duygularının zuhur etmesine sebebiyet verir.

Bunun somut bir örneği, *Sümme Ezhera'l-Huzn* (Sonra Hüzün Çiçek Açtı) romanındaki anne Kevser karakteri verilebilir. Bu zavallı, perişan ve sabırlı anne, eşinin ölümünden sonra altı kızını büyütmek için çaba sarf eder. Kendisine ödenen belirli bir ücret karşılığında insanlara elbise dikmekle meşguldür. Kaldı ki o, her seferinde kendisine emir üslubuyla konuşan müşterilerin yorumlarını dinlemek zorunda kalır. Bu durumdan rahatsızlık duyar ve müşterilerin azarlama gibi gelen yorumlarından sonra onurunun zedelendiğini hisseder. Tek geçim kaynağının dikiş olması ve çok fazla miktarda ödemesi olan altı kızının sorumluluğunu üstlenmesi nedeniyle öfkesini bastırır. Bu nedenle, insanların zevklerini kolayca tatmin edemediği bu yorucu mesleğin acıları nedeniyle kendisini ekonomik açıdan yabancılaşmış olarak bulur;

Annem müşterilerin isteklerini dinlemek ve emir gibi söylenen sözleri sakinlikle karşılamak zorundaydı: "Kolları kısaltın! ... Yakayı genişletin! ... Çok geniş yapmayın, kocam kıskanıyor! ... Kuyruk kısmını uzatın! ... Bel kısmını daha dar yapın! ... Daraltın, neden bu kadar geniş yaptınız ki ağaç gövdesi gibi görünüyorsunuz! ... Ah! Hayır, elbiseyi yarın sabah bitirmelisiniz, bu öğleden sonra nişanlımla randevum var! ... ve gururlu annem, gururu incinmiş bir şekilde susar, iğnesinin üzerine eğilir, işine devam ederdi. Öfke göğsümde kaynardı ve bu kadınlara, bu buyurgan sözlerle, kibar ve nazik olmanın, ses tonlarını yumuşatmanın gerekliliğini hatırlatmak isterdim... çünkü biz onların düşündüğünden daha onurluyuz! Ah, Anne, dikiş dikmeyi bırakalım, çünkü bu kaba kadınlar gururumuzu incitmekten asla vazgeçmiyorlar! Ama bu düşünceyi onların önünde nasıl dile getirebilirdim nitekim terzilik bugün, bizim gelir kaynağımızdır (es-Sibâ'î, 1990, s. 71-72).

Bu örnek, Kevser ve kızlarının, ekonomik açıdan sömürülmeleri ve kimliklerini korudukları işlerini terk etmelerine neden olacak şekilde muamele görmeleri nedeniyle yaşadıkları acı, ızdırıp ve yabancılaşmanın boyutunu gözler önüne sermektedir. Hatta onlar, yaşadıkları ekonomik yabancılaşma nedeniyle kimliklerini de kaybetmişlerdir.

1.4.2. Çalışmayan Kişinin Yabancılaşması:

"Çalışamaz" terimi, toplumun üretken ve faydalı bir üyesi olmak için gerekli beceri ve kaynaklardan yoksun kişileri ifade eder. Bu yetersiz bireylerin birçok çeşidi vardır. Bunların başında motivasyonlarını azaltan ve işlerine olan coşkularını söndüren engellerle karşılaşan üretken çalışanlar gelir. Bir ikinci tür ise, kötüleşen yaşam standartlarının ve iş olanaklarının da ortadan kalkmasının yol açtığı kötü ekonomik koşullar nedeniyle çalışmayan kişilerdir. Üçüncü bir tür olarak, kendilerine kapasitesinin üzerinde iş verilen ve bu işleri yapamayan çalışan bireyler zikredilebilir. Tüm bunlar, bireylerin ekonomik bir yabancılaşma hissiyatına kapılmasına neden olur.

Bahsi geçen karaktere örnek olarak, *el-İbtisâm fi'l-Eyyâmi's-Sa'bati* (Zor Günlerde Gülümsemek) adlı kısa öykü koleksiyonunda yer alan *el-Mentûru Ya'baku fi'l-Hadîkati* (Bahçede Çiçek Kokuyor) adlı hikayedeki Abbûd adlı şahıs verilebilir. Abbûd, ayağının bir kısmını kaybettikten sonra çalışamaz ve ailesini geçindirmek için kullandığı ek işini kaybeder. Bu yaralanma, onun aktif ve çalışkan bir işçi olmasına rağmen, pamuk çırçır fabrikalarının sezon dışında hizmetlerini iptal etmesine neden olur. İş ve işçi bulma kurumuna gidip, içinde bulunduğu durumu ve hissettiği büyük yabancılaşma hissini, ona acıyan ve onu başka bir şehirdeki bir meslektaşına göndererek yardım etmeye karar veren bir çalışana anlatır ve Abbûd, bu yabancılaşma hissiyatının ve üzüntüsünün boyutunu bu çalışana şu cümleleriyle aktarır;

Bunun kanıtı da dostum Ebu'r-Rîm, Abbûd'un pamuk çırçır makinesindeki işinin mevsimlik, her yılın kış aylarında olmasıdır. Ama bu çalışkan adam ilkbahar ve yaz aylarında Halep kırsalına ve Fırat kıyasına gider, orada su pompalarını tamir ederdi. Çırçır sezonu dışında kazandığı para ailesini geçindirir ve para biriktirmesini sağlardı. Ancak sakatlanıp sakat kaldıktan sonra artık kırsala gidemez oldu... Peki söyle bana, sadece yüz günlük ücret bir aileyi tüm yıl boyunca geçindirebilir mi? İşte hikâye dostum: Abbûd, çalışma sezonunda çalışmıyor, Ebu'r-Rîm. Öyleyse benimle bir düşün, bilge, kendi kendini yetiştirmiş adam. Ona pamuk çırçır makinesi yönetiminden yıl boyunca uygun bir işte çalışmasını isteyip istemediğini sordum. İstedini söyledi, ama onların kesin cevabı şu oldu: 'Pamuk çırçır sezonu

dışında sana ihtiyacımız yok! Ve şimdi sezon bitti, Abbûd evine geri döndü... Peki, siz ne düşünüyorsunuz? (es-Sibâ'î, 2002, s. 46-47).

1.4.3. İş Arayan Kişinin Yabancılaşması:

İş arayan kişilik kavramıyla işsiz kalmayı veya hoşlanmadığı bir pozisyonda çalışmayı reddeden kişiler kastedilmektedir. Bu kişiler, kendilerini toplumun aktif üyeleri olarak görürler ve etkinliklerini kanıtlamak için uygun hissettikleri bir yerde çalışıp üretken olmalıdırlar. Ancak bu kişiler, hoşlanmadıkları ve uygun bulmadıkları pozisyonlarda çalışmaya zorlandıklarında, yabancılaşma ve toplumun aktif üyeleri olma konusunda yetersizlik duygusu yaşarlar. Bu yabancılaşmanın nedenleri örnek olarak şunlar verilebilir; kurum içi sorunlar nedeniyle işlerini kaybetmeleri, hürs ve isteklerinin başka bir yerde olduğu bir pozisyonda çalışmaya zorlanmaları veya o işte yetersiz kalmalarına yol açan sorunlar nedeniyle işten çıkarılmaları.

Bu kavrama örnek olarak *eş-Şevku ve'l-Likâ* (Özlem ve Karşılaşma) adlı kısa öykü koleksiyonundaki *et-Ta'vid* (Tazminat) adlı hikayede yer alan Lutfi Abdüsselam karakteri verilebilir. Bir tekstil fabrikasında çalışan bu üretken karakter, aşırı üretim ve piyasada istenmeyen malların durgunluğu nedenlerinden ötürü işten çıkarılmıştır. Bu hadisenin akabinde kendisine tazminat ödenmiştir. Ancak o ne bu tazminatı ne de işten çıkarılma durumunu istemiştir. çünkü bu karakter, kendini ve kimliğini, kendisi ve çocuklarının geçimini sağladığı söz konusu işte bulmuştur. Neticede işsiz kalıp iş arar bir duruma maruz kalınca aşırı bir yabancılaşma hissiyatına kapılmıştır;

Vatandaş Lutfi Abdüsselam işsiz kalalı üç hafta oldu. Bu yüzden üzgün ve kederli. Üzüntüsü sadece üç küçük çocuğunu, dördüncü çocuğunu taşıyan eşini ve yatacak annesini geçindiren gelir kaynağını kaybetmesinden kaynaklanmıyor; bir insanın tek işini kaybetmesi doğaldır! Ama aynı zamanda çalışmadığı için de üzgün; dokuz yıldır gönül bağı kurduğu kişiden artık uzakta olduğu için, eli soğuk demirine değmiyor, burnu yağının kokusunu içine çekmiyor ve içine yayılan toza gözlerini kırpmıyor! Sanki sonsuz bir boşluğun derinliklerine düşüyormuş gibi hissediyor!

Birçok işçiyle birlikte işten çıkarıldı. İşten çıkarıldı ve tazminatın tamamını aldı. Aslında o, ne tazminatı istiyordu ne de işten çıkarılmayı. Dokuz yıldır makineyle yaşıyordu. Onu seviyordu. Varlığının bir parçası olmuştu... Lutfi Abdüsselam neden işten çıkarıldı? Gerçek şu ki, işten çıkarılma nedenini bilmiyordu... Depolar eğrilmiş pamuk kutularıyla dolmaya başlamıştı. İplikçiler çalışıyor, ürünlerini saçıyorlardı ama alıcı yoktu. Piyasa durgundu ama fabrika çalışıyordu... Müdür işçileri topladı, durumu anlattı ve geleceği anlattı. Bazıları bahaneyi kabul etti, bazıları ise reddetti. Ancak müdür işçilerin yarısını işten çıkardı (es-Sibâ'î, 1992, s. 63-64).

Görüldüğü üzere burada yer alan kesitler, Lutfi Abdüsselam karakterinin; sadece işini kaybetmesi değil, bunun yanında dokuz yıldır alıştığı meslekten ayrılması nedeniyle bir yabancılaşma sürecinde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak söz konusu çalışmada psikolojik yabancılaşma kavramı, verilen ana ve yan karakterler aracılığıyla ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca bu karakterlerin yabancılaşma biçimleri, toplumsal, siyasal ve ekonomik yönlerden olması hasebiyle detaylı olarak gözlemlenmiştir. Şöyle ki bu durum Fâdıl es-Sibâ'î'nin roman ve öykülerindeki karakterlerinin en belirgin özelliği olarak öne çıkmıştır. Onun bu edebi eserlerindeki karakterlerinin çoğu, en temel hakları olarak gördükleri sadeliğe, barış sevgisine ve kendini keşfetme arayışına eğilimli olmuştur. Dahası es-Sibâ'î'nin karakterleri, her zaman öz saygıları, ruhsal saflıkları ve asil kimlikleriyle öne çıkmışlardır. Zira onlar, en basit yollarla bile olsa, kaybettikleri haklarını geri almaya çalışmışlardır. Doğal olarak bu da çok yönlü bir psikolojik yabancılaşmanın tecrübe edilmesini beraberinde getirmiştir.

Öte yandan es-Sibâ'î'nin roman ve öykülerinde, kendi içine kapanmış olanlar da dâhil olmak üzere birçok yabancılaşmış karakterle karşılaşılır. Bu tip karakterler, nedenini anlamadan yabancılaşmalarına gömülürler ve karakterlerindeki bir zayıflık veya yabancılaşmalarıyla yüzleşemeyeceklerini hissettiren bir çaresizlik duygusu nedeniyle bundan kaçmayı bile düşünmezler. Ayrıca, onun eserlerinde yabancılaşmalarının nedenlerinin farkında olarak kendinden kaçan, ancak üstesinden gelemeyecek kadar zayıf hissettiği için üstesinden gelmenin yollarını aramayan karakterleri de gözlemlenir. Tüm bunların

yanında onun edebî yapıtlarında, olumlu niteliklere sahip, kendini arayan ve yabancılaşmasını deneyimlemesine rağmen onun etkisi altında kalmayı reddeden karakterler de vardır. Bu karakterler, üstesinden gelmek için çözümler bulmaya ve kendilerine dayatılan olumsuz yabancılaşma koşullarına yenik düşmemek için kayıp benliklerini aramaya çalışırlar.

Fâdıl es-Sibâ'î'nin eserlerinde toplumsal yabancılaşma temasıyla; toplumdan yabancılaşmış, toplumun kendisinden yabancılaştığı, ailesinin kendisinden yabancılaştığı veya ailesinin kendisinden yabancılaştığı karakterlerle de karşılaşmıştır. es-Sibâ'î'nin roman ve öykülerinde bireyin toplumdan yabancılaşması, kendisine dayatılan ve kendi ilke ile ahlak anlayışıyla çelişen toplumsal ilkeleri reddetmesinde kendini göstermiştir. Bu yabancılaşma, bireyde toplumdan kopukluk hissine, toplumun da bireyden kopukluk hissine yol açmıştır.

Siyasi yabancılaşma tasvirinde Fâdıl es-Sibâ'î'nin karakterlerinin, halkına hizmet eden birinden, onlara işkence eden ve baskı yapan birine dönüşen iktidar rejiminin otoritesi ve baskısı altında çektikleri acılar gözlemlenmiştir. Onun roman ve öykülerindeki bu karakterler arasında, rejimin baskısı ve haksız zulmü nedeniyle siyasi olarak yabancılaşmış olanlar da yer almıştır. Bu kişiler kendilerini, çoğu zaman herhangi bir tepki göstermeden, haksız yönetim altında yalnızca işkence görmüş ve ezilmiş olarak bulmuşlardır. Diğerleri ise, fikir ve inançları nedeniyle siyasi olarak yabancılaşmış ve bu da toplumun bazı kesimlerini bu despotik otoriteye karşı kıskırtmıştır. Bu ikinci tip karakterler, iktidar için en büyük tehdidi oluşturmuş ve yabancılaşmaları, özellikle de en iğrenç baskı ve reddetme biçimlerine maruz kaldıkları ve rejimle aralarında ancak bu despotik otoritenin yıkılmasıyla ortadan kaldırılabilir bir bariyer oluşturdukları için daha yoğun ve derin olmuştur.

Hülasa bu çalışma, es-Sibâ'î'nin roman ve öykülerinde; hayatlarının, kimliklerinin ve kişiliklerinin ayrılmaz bir parçası hâline gelen işlerinden ayrılmaları nedeniyle yabancılaşmış çok sayıda karakteri konu edinmiştir. Bu yabancılaşma, bireysel işçinin yerine mal üretimini önceliklendiren kapitalist güçlerin sömürsünden kaynaklanmıştır. Diğerleri ise çalışmamalarından dolayı yabancılaşmışlardır. Topluluklarındaki yaşam koşulları kötü ve iş olanakları kıt olduğundan, onurlu bir şekilde yaşayamadıkları için kendilerini yabancılaşmış olarak hissetmişlerdir. Buna ek olarak, toplulukları içinde sürekli iş arayan ancak bulamayan, iş arayışında olan bir karakter de yer almıştır. Bu durum, çalışabilecek durumda olmalarına rağmen bu işten tatmin olmalarını sağlayacak yeterli iş fırsatına sahip olmamaları nedeniyle ekonomik yabancılaşma hissine de yol açmıştır.

Kaynakça

- Barakat, H. (2006) *el-İğtirâbu fi's-Sakâfeti'l-Arabiyyeti -Metâhâtu'l-İnsâni Beyne'l-Hulmi ve'l-Vâki'*, Merkezu Dirâseti'l-Vahdeti'l-Arabiyyeti, Baskı 1.
- Bu-Şu'ayb, C. (2020) "el-İğtirâbu'l-Üseriyi ve Eseruhu 'Ala'l-Kiyam", *Cerîdetu Bile Kuyûd*, (Cerîdetun Elektoniyyetun Şâmileton Mustakilletun) çevrimiçi: 08.10.2024 <https://bilakoyoud.com/>
- Cuma, H.A. (2011) "el-İğtirâbu fi Hayâti'l-Ma'arri ve Edebihi", *Mecelletu Câmi'atu Dimaşk*, cilt, 27, sayı 1-2, 17-74.
- el-Abdallah, Y. (2005) *el-İğtirâb -Dirâsetun Tahliliyetun Lişahsiyyeti't-Tâhir bin Cellûn er-Rivâ'iyeti*, el-Muessesetu'l-Arabiyyetu li'd-Dirâseti ve'n-Neşri, baskı 1.
- es-Seyyid, G. (t,y) *Dirâsetun fi'l-Edebi'l-Mukâreni ve'n-Nakdi*, Matba'atu Zeyd bin Sabit.
- es-Sibâî, F. (1968) *Riyâhu Kânûn*, Dâru İşbilye li'd-Dirâseti ve'n-Neşri ve't-Tevzi'.
- es-Sibâî, F. (1990) *Sümme Ezhera'l-Huzn*, Dâru İşbilye li'd-Dirâseti ve'n-Neşri ve't-Tevzi'.
- es-Sibâî, F. (1992) *Bedru'z-Zamân*, Dâru İşbilye li'd-Dirâseti ve'n-Neşri ve't-Tevzi'.
- es-Sibâî, F. (1992) *eş-Şevku ve'l-Likâ*, Dâru İşbilye li'd-Dirâseti ve'n-Neşri ve't-Tevzi'.
- es-Sibâî, F. (1992) *Hayât Cedîde*, Dâru İşbilye li'd-Dirâseti ve'n-Neşri ve't-Tevzi'.

- es-Sibâî, F. (2002) *el-İbtisem fi'l-Eyyâmi's-Sa'bati*, Dâru İşbilye li'd-Dirâseti ve'n-Neşri ve't-Tevzi'.
- es-Sibâî, F. (2002) *Huzn Hatta'l-Mevt*, Dâru İşbilye li'd-Dirâseti ve'n-Neşri ve't-Tevzi'.
- Frehat, M.C. (2010) "el-Hissu'l-İğtirâbiyyu fi A'mâlin Rivâ'iyetin li Ğassan Kenefâni", *Mecelletu Cami'atu Dimaşk*, cilt 26, sayı 3-4.
- Hammud, M. (t,y) "İşkaliyyetu'l-Ena ve'l-Âhar, Nemâzicun Riva'iyetun Arabiyyetun", *Mecelletu 'Âlemu'l-Mâ'rifeti*.
- Masterson, P. (2017) *el-İlhâdu ve'l-İğtirâb- Bahsunfi'l-Masâdiri'l-Felsefiyyeti li'l-İlhâdi'l-Mu'âsir*, çeviri: Hibe Nâsır, Tetkik: İbrahîm el-Musevi, el-Merkezu'l-İslâmiyyu li'd-Dirâseti'l-İstraticiyeti, baskı 1.
- Munazzametu'l-Bâhisûne's-Sûriyyûne (Suriye Araştırmacılar Örgütü), çevrimiçi: 09.10.2024
<https://www.syr-res.com/article/23088.html>
- Telime, A.M. (1997) *Mukaddimetun fi Nazariyyeti'l-Edebi*, el-Hey'etu'l-Âmmetu Likusûri's-Sekâfeti.